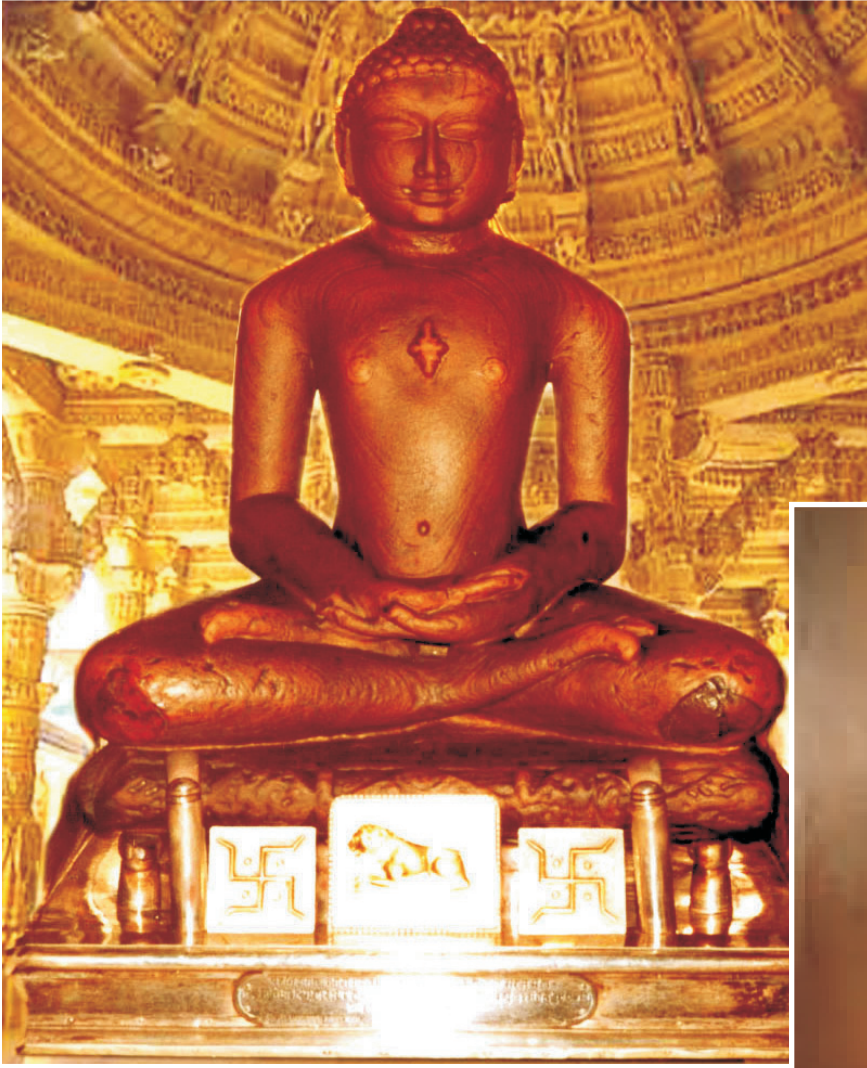

अर्धमागधी-प्रदीप

इयत्ता दहावी

भारताचे संविधान

भाग ४ क

नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये

अनुच्छेद ५१ क

मूलभूत कर्तव्ये – प्रत्येक भारतीय नागरिकाचे हे कर्तव्य असेल की त्याने –

- (क) प्रत्येक नागरिकाने संविधानाचे पालन करावे. संविधानातील आदर्शांचा, राष्ट्रध्वज व राष्ट्रगीताचा आदर करावा.
- (ख) स्वातंत्र्याच्या चळवळीला प्रेरणा देणाऱ्या आदर्शांचे पालन करावे.
- (ग) देशाचे सार्वभौमत्व, एकता व अखंडत्व सुरक्षित ठेवण्यासाठी प्रयत्नशील असावे.
- (घ) आपल्या देशाचे रक्षण करावे, देशाची सेवा करावी.
- (ङ) सर्व प्रकारचे भेद विसरून एकोपा वाढवावा व बंधुत्वाची भावना जोपासावी. स्त्रियांच्या प्रतिष्ठेला कमीपणा आणतील अशा प्रथांचा त्याग करावा.
- (च) आपल्या संमिश्र संस्कृतीच्या वारशाचे जतन करावे.
- (छ) नैसर्गिक पर्यावरणाचे जतन करावे. सजीव प्राण्यांबद्दल दयाबुद्धी बाळगावी.
- (ज) वैज्ञानिक दृष्टी, मानवतावाद आणि जिज्ञासूवृत्ती अंगी बाळगावी.
- (झ) सार्वजनिक मालमत्तेचे जतन करावे. हिंसेचा त्याग करावा.
- (ञ) देशाची उत्तरोत्तर प्रगती होण्यासाठी व्यक्तिगत व सामूहिक कार्यात उच्चत्वाची पातळी गाठण्याचा प्रयत्न करावा.
- (ट) ६ ते १४ वयोगटातील आपल्या पाल्यांना पालकांनी शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून द्याव्यात.

अर्धमागधी-प्रदीप (अद्धमागही-पईव)

इयत्ता दहावी

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ
पुणे - ४११ ००४

© महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - ४११ ००४.

किंवा © प्रकाशक

यांनी सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

या पुस्तकाच्या कोणत्याही भागाचे मा. सचिव, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - ४११ ००४ यांच्या लेखी परवानगीशिवाय मुद्रण किंवा पुनर्मुद्रण करण्यास मनाई आहे. तसेच सी. डी., दृकश्राव्य फिती, छायांकित प्रती किंवा अशा प्रकारच्या माहिती साठवून ठेवणाऱ्या कोणत्याही विजेवर चालणाऱ्या अथवा यांत्रिक संदेशवहन पद्धतीचा वापर करता येणार नाही.

प्रस्तुत पुस्तक महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षणमंडळाच्या धोरणानुसार संस्कृत-अर्धमागधी-पालि अभ्यास मंडळाच्या मार्गदर्शनाखाली संपादक मंडळाने तयार केले.

प्रथमावृत्ती : २०१३

पुनर्मुद्रण : २०२१

अभ्यास मंडळ सदस्य :

डॉ. सौ. जोत्सना उपेंद्र खरे (निमंत्रक)

डॉ. नलिनी प्रभाकर जोशी

प्रा. सौ. अरुणा अरविंद पाटील

प्रा. माधव गणेशजी मेश्राम

प्रा. अशोक पैठणे

प्रा. रूपा अभय व्यास

डॉ. सुभाष आकारामजी आठवले

श्री. दत्तात्रय नागोराव देशपांडे

डॉ. लहानु गोपीचंद मेश्राम

श्रीमती मृणालिनी कुलकर्णी

संपादक मंडळ सदस्य :

डॉ. राजश्री राजन मोहाडीकर

डॉ. कमलकुमार जैन

डॉ. कौमुदी सुनील बलदोटा

डॉ. अनीता सुधीर बोथरा

डॉ. विमल अनिल बाफना

सौ. उज्ज्वला प्रदीप मगदूम

सौ. सुनंदा अशोक चौगुले

समन्वयक :

डॉ. नलिनी प्रभाकर जोशी

प्रकाशक :

श्री. कृष्णकुमार पाटील

सचिव, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ,
पुणे - ४११ ००४.

निर्मिती व वितरण :

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ,
पुणे-४११००४

निर्मिती :

श्री. विवेक गोसावी, नियंत्रक

श्री. सच्चिदानंद आफळे, मुख्य निर्मिती अधिकारी

श्री. राजेंद्र चिंदरकर, निर्मिती अधिकारी

श्री. राजेंद्र ग. पांडलोसकर, सहाय्यक निर्मिती अधिकारी

मुखपृष्ठ सजावट : घनश्याम देशमुख

कागद :

७० जी.एस.एम. क्रिमवोव्ह

फोटोटाईप सेटिंग :

सोनल अ‍ॅन्टरप्राइजेस, मुंबई

मुद्रक :

मुद्रणादेश :

भारताचे संविधान

प्रास्ताविक

आम्ही, भारताचे लोक, भारताचे एक सार्वभौम
समाजवादी धर्मनिरपेक्ष लोकशाही गणराज्य घडवण्याचा
व त्याच्या सर्व नागरिकांस :

सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक न्याय;

विचार, अभिव्यक्ती, विश्वास, श्रद्धा
व उपासना यांचे स्वातंत्र्य;

दर्जाची व संधीची समानता;

निश्चितपणे प्राप्त करून देण्याचा

आणि त्या सर्वांमध्ये व्यक्तीची प्रतिष्ठा

व राष्ट्राची एकता आणि एकात्मता

यांचे आश्वासन देणारी बंधुता

प्रवर्धित करण्याचा संकल्पपूर्वक निर्धार करून;

आमच्या संविधानसभेत

आज दिनांक सव्वीस नोव्हेंबर, १९४९ रोजी

याद्वारे हे संविधान अंगीकृत आणि अधिनियमित

करून स्वतःप्रत अर्पण करत आहोत.

राष्ट्रगीत

जनगणमन-अधिनायक जय हे
भारत-भाग्यविधाता ।
पंजाब, सिंधु, गुजरात, मराठा,
द्राविड, उत्कल, बंग,
विंध्य, हिमाचल, यमुना, गंगा,
उच्छल जलधितरंग,
तव शुभ नामे जागे, तव शुभ आशिस मागे,
गाहे तव जयगाथा,
जनगण मंगलदायक जय हे,
भारत-भाग्यविधाता ।
जय हे, जय हे, जय हे,
जय जय जय, जय हे ॥

पटिञ्जा

भारहो मम देसो अत्थि। सव्वे भारह-वासिणो मम
बंधवा संति।

मज्झ मम देसम्मि पेम्मं अत्थि। मज्झ देसंसि
विज्जमाणाणं समिध्दाणं विविहयाए विभूसियाणं
च परंपराणं मे अहिमाणो अत्थि। तेसिं परंपराणं
रक्खगो होउं समत्थो होज्ज अहं निच्चं पयत्तं
करिस्सामि।

अहं मज्झ पालगाणं गुरुयणाणं जेट्ठगाणं च
सम्माणं करिस्सामि, पच्चगेण सद्धिं सुयणत्तणेण
य आयरिस्सामि।

मम देसे, मम देस-बंधवाणं च मह निट्ठा-
रक्खणस्स अहं पइण्णं करेमि। तेसिं कल्लाणे
समिध्दीए य मज्झ सोक्खं समाविट्ठं होइ।

प्रस्तावना

महाराष्ट्र शासनाने मान्य केलेल्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार इ. १० वीच्या वर्गासाठी 'अर्धमागधी' विषयाकरिता 'अर्धमागधी-प्रदीप' हे पाठ्यपुस्तक तयार करण्यात आले आहे.

अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना करताना, साहित्यिक मूल्यांबरोबरच शैक्षणिक उद्दिष्टे आणि पाठ्यपुस्तक-निर्मिती-महामंडळाने निर्धारित केलेले 'गाभा-घटक' त्यात सहजपणे आणि यथार्थपणे प्रतिबिंबित होतील, याची काळजी घेतली आहे. रूढीनुसार या विषयाला 'अर्धमागधी' म्हटले जात असले तरी, ज्यांमधील साहित्य उपलब्ध आहे अशा सर्व प्राकृत भाषांचा या पाठ्यपुस्तकात प्रातिनिधिक रूपाने समावेश केला आहे. अर्धमागधी, जैन महाराष्ट्री, महाराष्ट्री, शिलालेखी प्राकृत, शौरसेनी आणि अपभ्रंश या सर्व भाषांमधील गद्य-पद्य पाठ, भरपूर शब्दार्थ आणि टीपांसह सोपे करून दिले आहेत.

नैतिक मूल्यांची महत्ता सांगणारे पाठ तर यात आहेतच, परंतु सर्व पाठांमधून साकल्याने भारतीय संस्कृतीचा उदात्त प्राचीन वारसा प्रतिबिंबित झाला आहे. सम्राट अशोकाच्या शिलालेखातून सर्वधर्मसंप्रदायांच्या समानतेचा बोध होतो. कलहमुक्त आणि एकजूट असणाऱ्या गावाची कथा आवर्जून समाविष्ट केली आहे. गांधीवादाची मूलतत्त्वे समजावून देणारा पाठ प्राकृतात नव्याने रचला आहे. राष्ट्रीय अस्मितेची जोपासना करण्यास तो सहाय्यभूत ठरेल. 'रावणाचे व्रतग्रहण' या पद्यपाठातून रावणाच्या व्यक्तिमत्त्वावर वेगळाच प्रकाश पडतो. 'अहिंसा' आणि 'सुवयणाई' हे पाठ सहृदयतेचे आणि सहिष्णुतेचे महत्त्व अधोरेखित करतात.

प्रत्येक पाठाच्या शेवटी दिलेल्या स्वाध्यायात शक्यतो तोचतोचपणा टाळून विविधता आणण्याचा प्रयत्न केला आहे. इयत्ता दहावीला अर्धमागधी घेतलेले विद्यार्थी प्रायः संस्कृतची पार्श्वभूमी नसलेले आहेत - हे ध्यानी घेऊन शब्दार्थ देताना, किचकट संस्कृत रूपे टाळली आहेत.

संपादक मंडळ, समीक्षक, अभ्यासमंडळाचे सदस्य व अन्य संबंधित अधिकारी यांनी परिश्रमपूर्वक हे पुस्तक तयार केले आहे. त्याबद्दल त्यांना शिक्षणमंडळाच्या वतीने धन्यवाद.

पाठ्यपुस्तकनिर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ यांनी पुस्तकाची सुबक छपाई केली त्याबद्दल त्यांनाही धन्यवाद !

(श्री. सर्जेराव जाधव)

अध्यक्ष,

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व
उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ,

पुणे-४११ ००४

पुणे

दिनांक : ०१/०२/२०१३

मुख्य संक्षेपांचा खुलासा
(अकारानुक्रमे)

अ.	अव्यय
क.भू.धा.वि.	कर्मणि भूतकालवाचक धातुसाधित विशेषण
क.वि.धा.वि.	कर्मणि विध्यर्थक धातुसाधित विशेषण
कर्त.	कर्तरि
कर्म.	कर्मणि
क्रि.	क्रियापद
क्रि.वि.	क्रियाविशेषण
नपुं.	नपुंसकलिंग; नपुंसकलिंगी
पुं.	पुंलिंग; पुंलिंगी
पू.का.धा.अ.	पूर्वकालवाचक धातुसाधित अव्यय
प्रयो.	प्रयोजक
व.का.धा.वि.	वर्तमान कालवाचक धातुसाधित विशेषण
वि.	विशेषण
सं.	संबोधन
सर्व.	सर्वनाम
स्त्री.	स्त्रीलिंग; स्त्रीलिंगी

अणुक्कमणिया

पाढक्कमो

पाढणामं

पत्तकमो

गज्जविभागो

१.	को धम्मिओ ?	१
२.	लाहंतराए णिद्धणस्स कहा	३
३.	संहई कज्जसाहिया	५
४.	तिल-णिमित्तेण महातक्करो	८
५.	भिण्णधम्मियाणं पाणिग्गहणं	११
६.	भगवंतस्स महावीरस्स विण्णाणं	१४
७.	'गांधीवाद'स्स मूलतत्ताइं	१६
८.	असोगराइणो बारहमो पत्थरलेहो	१८
९.	अय्यउत्तो परकेरओ संवुत्तो	२१

पज्जविभागो

१.	सुवयणाइं (पाठांतर)	२४
२.	गाहासत्तसईए सत्त-गाहाओ (पाठांतर)	२८
३.	अणत्थजुओ अत्थो	३१
४.	पारिणामिया बुद्धी	३४
५.	अहिंसा-सरूवं	३८
६.	रावणस्स वयगहणं	४१

थूलवायणं

१.	तेयलिपुत्त-पोट्टिला-कहा	४४
२.	पुत्ताणं परिक्खा	४७

परिसिद्धाइं

१.	व्याकरण विवेचन	५०
२.	अनुवादासाठी पाठ्येतर गद्य-पद्य उतारे	५७
३.	प्रश्नपत्रिका आराखडा	५९

विशेष सूचना

संयुक्त अभ्यासक्रमासाठी (५० गुणांसाठी) गद्यविभागातील पहिले सहा पाठ निर्धारित केले आहेत. पद्य विभागातील पहिले चार पाठ निर्धारित आहेत. संयुक्त अभ्यासक्रमासाठी पद्य विभागातील पहिला पाठ, पाठांतरासाठी आहे. व्याकरण विवेचन व परिशिष्टे दोन्ही अभ्यासक्रमात शिकवावीत.

संपूर्ण अभ्यासक्रमासाठी गद्य, पद्य, स्थूलवाचन व परिशिष्टे हे सर्व विभाग शिकवावेत. पाठांतरासाठी पद्य विभागातील पहिला व दुसरा पाठ निर्धारित केला आहे.